

ABD VE IRAK HÜKÜMETİNİN KERKÜK OPERASYONU

25 Eylül 2017’de Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY)’de yapılan bağımsızlık referandumunun ardından IKBY ve Irak merkezi hükümeti arasındaki gerginlik, Kerkük’te yönetimin el değiştirmesiyle neticelendi.

2003’ten bu yana “ihtilafli bölgeler” arasında kabul edilen Kerkük ve ilçeleri, Irak ordusu ve milis kuvvet Haşdi Şabi’nin düzenledikleri operasyonla ele geçirildi.

Vakanın yaşandığı gün farklı taraflardan gelen açıklamalar, vaka sonrasında Batı basınında yapılan analizler ve ABD’nin Suriye’deki müttefiki PYD liderliğindeki SDG’nin Rakka Operasyonu’nda sona gelindiğini açıklaması¹ birlikte değerlendirildiğinde operasyonun ABD ile önceden planlandığı anlaşılmaktadır. Ama operasyon kararının mı referandum sürecine götürdüğü ya da referandumun mu operasyona yol açtığı hususu müphemliğini korumaktadır.

25 Eylül’den bu yana Irak hükümeti, İran ve Türkiye arasındaki görüşmelerin ABD ve Batılı müttefikleri tarafından izlenmekle yetinilmesi operasyonun yapılacağını kesinleştirmiş durumdaydı. Ama 3 Ekim 2017’de Berlin’de ölen Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) Başkanı ve Irak eski Cumhurbaşkanı Celal Talabani’nin cenaze töreninde İran, Irak hükümeti ve KYB’yi yana yana gösteren resme² rağmen KYB’ye bağlı peşmergelerin Kerkük’ten çatışmasız çekilmesi beklenmiyordu.

KYB peşmergelerinin çatışmasız geri çekilmesinin Kürtler arasında yol açtığı tepki üzerine, açıklama yapan Talabani’nin karısı ve KYB Politbüro Üyesi Hero İbrahim Ahmed’in Kerkük’ün uluslararası planlarla yüz yüze kaldığı beyanı dikkat çekicidir.³

Irak ordu birlikleri ve Haşdi Şabi’nin Kerkük önlerine dayandığı saatlerde, ABD’nin Bağdat Büyükelçiliği, “Kerkük’te şiddet olayları yaşandığına dair haberlerden büyük endişe duyuyoruz. Halkın yaşamına mal olacak her etkene de şiddetle karşı çıkıyoruz.” açıklamasında bulunarak Kerkük’te Irak ordusuna karşı olası bir direnişe karşı durduğunu ima etmiş, operasyonu desteklemiş ve daha ileri bir

¹ <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41647943> Erişim Tarihi: 17.10.2017

² <http://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/irak-eski-cumhurbaskani-talabani-son-yolculuguna-ugurlandi.MQGXXD7REG4oknGBQ81vw> Erişim Tarihi: 17.10.2017

³ <http://www.rudaw.net/mobile/turkish/kurdistan/1610201713> Erişim Tarihi: 17.10.2017

adıyla Irak hükümetinin “ihtilafli bölgeler”deki hâkimiyetini tanıdığını belirtmiştir.⁴ Elçilik gün içinde yaptığı diğer açıklamalarda da Irak ordusunun Kerkük çevresindeki faaliyetleri için “güvenlik operasyonu” nitelemesinde bulunmuştur.⁵

Bu açıklamanın hemen ardından Kerkük vilayet merkezi Irak ordusuna terk edilirken ABD Başkanı Donald Trump, “ABD, Kürtler ile Bağdat yönetimi arasında taraf tutmuyor. Kürtler ile Bağdat’ın anlaşamamasından memnun değiliz.” beyanında bulunmuş,⁶ Bağdat Büyükelçiliği’nin tutumunun önceden alınmış bir ABD kararından kaynaklandığını ortaya koymuştur. ABD ordusundan aynı gün gelen ABD’nin operasyonun bir parçası olmamakla birlikte “Irak’ın birliğinden yana olduğu” yönündeki açıklaması,⁷ ABD’nin konu ile ilgili tutumuna kesin bir açıklık kazandırmıştır. ABD, aradaki güç farkına ve operasyonu başlatanın Irak hükümeti olmasına rağmen “tarafsız kalarak”; bunun yanında IKBY’nin ağır silahlar edinmesini engellerken Irak ordusunun hatta Haşdi Şabi milislerinin kendi ağır silahlarını operasyonda kullanmasını engellemeyerek operasyonun arkasında yer aldığını göstermiştir.⁸

Irak Kürtlerinin, IKBY Başkanı Mesud Barzani’ye yakın basınında, KYB ile Irak hükümetinin bileşenleri arasındaki bir anlaşmaya dikkat çekilirken konuya genel olarak ilgisiz kalan Batı basınında, İngiliz The Times gazetesinde yapılan bir analizde, Kerkük’ün ABD tarafından Irak merkezi hükümetinin güçlendirilmesi doğrultusunda merkezi hükümete verildiği dile getirilmiştir.

IKBY basınının Goran milletvekili Mesud Haydar’a dayandırdığı habere⁹ göre KYB Eski Genel Sekreteri Celal Talabani’nin oğlu Bafil Talabani ile Haşdi Şabi Sorumlusu ve Bedir Tugayları Komutanı Hadi Amiri arasında yapılan gizli anlaşmada Kerkük’ün Irak hükümetine teslim edilmesi karşılığında taraflar,

⁴ <http://www.rudaw.net/mobile/turkish/middleeast/iraq/161020172> Erişim Tarihi: 17.10.2017

⁵ <https://iq.usembassy.gov/security-message-kirkuk-security-operations/> Erişim Tarihi: 17.10.2017

⁶ <https://www.cnnturk.com/son-dakika-trump-erbil-ve-bagdat-arasinda-taraf-tutmuyoruz> Erişim Tarihi: 17.10.2017

⁷ <https://www.defense.gov/News/Article/Article/1343999/coalition-monitors-military-movements-near-kirkuk-pentagon-spokesman-says/>; <https://twitter.com/mooncronkdod> Erişim Tarihi: 17.10.2017

⁸ ABD’nin karşı tutumuna rağmen, referandumu destekleyen İsrail, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirliklerinin Kerkük operasyon ile ilgili ABD nezdinde bir girişimde bulunmamları, ABD’nin söz konusu cepheyi ikna ettiğine işaret etmektedir. Türkiye ve İran’a karşı, bağımsız bir Kürdistan kalkanından yana olan (<http://www.stratejidusunce.org/Detay/Haber/1056/israilin-kurt-meselesine-artan-iligisi-ve-ikbyde-bagimsizlik-referandumu.aspx>) bu cephenin taleplerini karşılayacak güvenceler verilmiş olmalıdır ya da bu cephe, ABD’nin bölgeyi parçalı ve çatışmalı tutmak için kullandığı denge politikası karşısında taleplerini geri çekmişlerdir.

⁹ <http://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/1610201720> Erişim Tarihi: 17.10.2017

-Iraklı güçler, tartışmalı bölgelere yeniden konuşlanacak ve Peşmerge Güçleri geri çekilecek.

-Kerkük dâhil 17 kasaba ve nahiye merkezi hükümete teslim edilecek.

-Kerkük merkezinde ortak yönetim olacak. 15 Kürt Mahallesi Kürtler, 25 mahalle de diğer oluşumlar tarafından yönetilecek.

-Kerkük'teki stratejik yerlerin yönetimi merkezi hükümette olacak; K1 askeri üssü, havaalanı ve petrol yatakları.

-Süleymaniye Havalimanı'nın açılması.

-Süleymaniye ve Kerkük'teki memur maaşlarının merkezi hükümet tarafından ödenmesi.

-Süleymaniye sınırındaki peşmergelerin maaşlarının merkezi hükümet tarafından ödenmesi.

-Halepçe, Süleymaniye ve Kerkük bölgesinin kurulması.

-Yeni bölge için yeni bir hükümetin kurulması”

maddelerinde anlaşmışlardır.

KYB'nin Erbil karşısında bu tür bir niyet taşıdığı ve bu niyetin Halepçe'nin il olma talebi gibi yerel bir taleple ilişkilendirilerek kabul ettirilmek istendiği birkaç yıldır konuşulmakla birlikte IKBY'yi ikiye bölecek bu anlaşmanın doğruluğu henüz kesinleşmiş değildir. Böyle bir projenin devreye konulması durumunda Irak anayasasına göre “bölge” olmak, üç vilayetin bir araya gelmesi koşuluna bağlandığından Barzani'nin Erbil ve Duhok vilayetleri açıkta kalacak; Barzani için Süleymaniye merkezli bölgeye katılmakla bağımsızlığını ilan etmek dışında bir seçenek kalmayacaktır. Sadece Erbil ve Duhok'u kapsayacak bir bağımsızlık anlamlı olmayacağından karar her halükarda Barzani'nin tasfiye edilmesi anlamına gelecektir.

Barzani'nin, Bafel Talabani'nin referandum öncesinde dile getirdiği çekinceleri dikkate almadığını iddia eden İngiliz The Times gazetesi, Kerkük operasyonunu ABD ve İngiltere'nin reel politik bir tutumla Irak hükümetini Kürtlere tercih ederek

desteklediklerini, Kerkük'ün iki koalisyon ortağı tarafından Irak hükümetini güçlendirmek üzere Kürtlerden alındığını dile getirmiştir.¹⁰

Birbirini tamamlayan söz konusu haberler, üç gerçeğe işaret etmektedir:

1. Kerkük, uluslararası güçler tarafından Bağdat ve IKBY arasındaki ilişkileri ayarlayacak bir koz olarak kullanılmaktadır.

2. Barzani, tasfiye edilmek istenmektedir.

3. Irak hükümeti mevcut yapısıyla Irak'taki Batı koalisyonu tarafından onaylanmakta ve güçlendirilmek istenmektedir.

Kerkük Neden Önemli?

Kürt, Arap ve Türkmenlerin bir arada yaşadığı, Türkmenlerin önemli bir bölümünün mensubiyetiyle bir Şii varlığın da bulunduğu Kerkük, ABD'nin desteğiyle hazırlanan Irak Anayasası'nın 140. maddesine göre, statüsü referandumla belirlenecek "ihtilafli bölgeler" arasındadır.

Bu maddeye göre, Saddam Hüseyin döneminde Kerkük'ten zorla göç ettirilenler dönecek, ardından Kerkük'te nüfus sayımı yapılacak ve bu sayım esas alınarak Kerkük'ün statüsü için Aralık 2007'de bir referandum yapılacaktı. Ancak Irak hükümeti, Irak'ın içindeki belirsizliği çıkarları doğrultusunda yönetmeye devam etmek isteyen ABD ve müttefiklerinin de desteğiyle Anayasanın ilgili maddesine uymamış ve bugüne kadar referanduma gidilmesine izin vermemiştir.

Kerkük bir petrol kentidir. Amerikan Enerji Bakanlığı verilerine göre, Kerkük'ün petrol rezervleri 8,7 milyar varildir. Uluslararası Enerji Ajansı'na göre, Irak petrolünün mevcut üretiminin yüzde 40'ı Kerkük'te gerçekleşmektedir. Ülkenin kanıtlanmış petrol rezervlerinin yüzde 6'sı da Kerkük'te bulunmaktadır.¹¹

¹⁰<https://www.thetimes.co.uk/edition/world/secret-deal-suspected-over-fall-of-kirkuk-and-its-oil-hz0l69tsh> Erişim Tarihi: 17.10.2017

¹¹<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/10-soruda-kerkuk-krizi> Erişim Tarihi: 17.10.2017

Kerkük'ün bu yer altı zenginliği, farklı etnik yapı ve mezheplerden nüfus yapısıyla bulunduğu vilayet, önem kazanmakla birlikte karıştırılabilir ve buraya müdahale etmek isteyen dış güçler tarafından kullanılabilir bir konumda durmaktadır.

Irak hükümeti ve Arap çoğunluk, Kerkük'ü Irak'ın bir parçası ve hatta "Küçük Irak" olarak görürken Kürtler, "kadim Kürt toprağı", "Kürtlerin Kudüs"ü, "Kürdistan'ın kalbi" olarak görmekte, Kerküksüz bir Kürdistan'ın ölü doğacağına inanmaktadır. Türkmenlerin Kerkük'ü Irak'taki ana yurtları olarak gördükleri ve Kürdistan'a katılması talebine karşılık özel bir statüye sahip olması için destek aradıkları göz önünde tutulduğunda Kerkük, tarafların çekişme alanına dönüşmektedir. Bu çekişme, dışarıda müttefik arayışları ile bulunduğu Kerkük sorunu Irak'ın dizaynında kullanılan uluslararası bir sorun oluvermektedir.

Gerçekte Kerküksüz bir Kürdistan hep küçük bir bölge olarak kalacak iken Kerküksüz bir Irak'ın da zayıf bir ülke olacağı düşünülmektedir.

Barzani neden tasfiye ediliyor?

ABD, bölgede mutlak bir itaat içinde olacak bir yönetim istemektedir. Mesut Barzani ve ailesi ise geleneksel anlayış, alışkanlık ve hedeflerini terk etmeye yanaşmamaktadır. Barzani, ABD'ye rağmen bağımsızlık ideallerinden vazgeçmemiş, bölgesinde çıkan petrolü dünyaya pazarlamış, 2011'den sonra ABD'ye rağmen Türkiye ile ilişkilerini Irak hükümetinden bağımsız yürütmüştür.

Barzani, Kürdistan Bölgesi'nin iç hukukunun belirlenmesinde de ailesinin geleneksel tutumuna bağlı kalmış, bu konuda sol/laik çevrelerin baskısı ve dış güçleri aleyhinde harekete geçirmelerine rağmen tutumundan geri adım atmamıştır.

Barzani, İslam'ın bölge halkının büyük çoğunluğunun dini olduğunu Kürdistan'da çıkarılacak hiçbir yasanın İslam'ın temel değerlerine aykırı olamayacağını, 6. madde olarak Bölgesel Anayasa taslağına koymuş, buna karşı Gona Saed adlı bir bayanın liderliğinde yapılan itirazları ve gösterileri dikkate almamıştır. KYB ve Goran'a yakın olduğu bilinen Gona Saed ve çevresi, Barzani'ye karşı 2015'te KYB'nin kenti Süleymaniye'de yerleşik Kürdistan Laiklik Merkezi diye

bir dernek açmıştır. SDAM'ın "Kürtleri Laikleştirme Çabaları" adlı raporuna konu olduğu üzere sorunu uluslararası boyuta taşımıştır.¹²

IKBY Başkanı Mesud Barzani'nin Suudi Arabistan'ı andıran bir yönetim kurmak için uğraştığı propagandasını yapan Kürdistan Laiklik Merkezi, Temmuz 2015 tarihinde ise, Kürdistan Bölgesi'nde laikliğin desteklenmesi için uluslararası güçlere çağrıda bulunmuştur. Söz konusu çağrıda, eğitim sisteminde dinin büyük bir rolünün bulunduğu belirtilmiş; bölgesel sistemi, evlilikte ve boşanmada kadın erkek eşitliğini ihlal etmek, çocuk evliliğini ve istek dışı evliliği teşvik etmek, kadınları zina suçlamasıyla cezalara maruz bırakmak ve dolayısıyla kadına yönelik şiddet mekanizmasının içerisinde bulunmakla itham etmiştir.

Medeni Hukuk konusunda İslam'a bağlı kalmakta ısrarcı olan Mesud Barzani'nin tutumu aynı zamanda İngiltere'de yerleşik Kürt ve Ortadoğu Kadınları Organizasyonu adlı bir kuruluş için çalışan Gone Saed ve KYB/Goran/PKK'ye yakın sol gruplar tarafından Barzani'nin Batı'da yıpratılması için kullanılmış; bu gruplar tarafından Barzani tasfiye edilmeden Kürdistan'ın laik olamayacağı, "radikal İslamcı gruplar" için bir insan kaynağı olmaya devam edeceği propagandası ile Barzani'yi, Kürtleri "Ortadoğu"da yeni süreçte tek laik müttefik olarak görmek isteyen Batı nezdinde istenmeyen adam konumuna sürüklemiştir.

Buna karşı Barzani, babasının başlattığı, İhvân-ı Müslimîn Hareketi ile iyi ilişkilerini sürdürmüş;¹³ kendini güvenceye almak içinse Amerika ve İsrail'e göç eden ve geçmişte babası tarafından, şiddet eylemlerine karşı korunan Yahudilerle ilişkilerini sıcak tutmanın yolunu aramıştır. Geleneksel olarak İran'a uzak duran Barzani, özellikle İslamî Birlik Partisi (Yekgirtuy İslami Kurdistan)'nin de ilişkilerinden istifade ederek Suudi Arabistan, Kuveyt ve Katar gibi İran'la geçmişte problemlili ya da mevcut durumda düşman konumunda olan ülkelerle ilişkilerini de bağımsız bir devlet gibi oluşturmak istemiştir.

Barzani'nin içeri ve dışarı ile ilgili bu duruşu, Batı'da "ıslah olmaz bir adam" olarak görülmesine yol açmış, özellikle Türkiye ile ilişkilerinin gündeme geldiği platformlarda tasfiyesi konuşulmuştur.

¹² <http://www.stratejidusunce.org/Detay/Haber/986/kurtleri-laiklestirme-cabalari.aspx>

¹³ İhvan-ı Müslimin'in Irak kolu İhsan Hareketi'nin lideri Prof. Muhsin Abdülhamid hâlen -Bağdat'ta değil- Erbil'de Barzani'nin himayesinde ikamet etmektedir.

Irak Hükümeti Neden Güçlendiriliyor?

Mevcut Irak hükümeti, sömürge döneminde İngiltere ile çalışmış bir aileye mensup ve ABD'ye sadakati ile bilinen Cumhurbaşkanı Yardımcısı Nuri el-Maliki ile İngiltere vatandaşı Haydar el-İbadi liderliğindeki bir oluşumdur. Nuri el-Maliki, ABD, İran ve Ayetullah el-Sistani liderliğindeki Irak Şiileri arasında köprü olmayı başaran, George Bush'un Irak için bulduğu nadir bir yetenek olarak değerlendirilmektedir. Londra'da yaşamını sürdürürken 2014'te Şiiler arasındaki müzakerelerle ani bir şekilde başbakanlığa atanan Haydar el-İbadi de Avrupa ülkeleri ile olduğu kadar İran'la da iyi ilişkilere sahiptir.

İki siyasetçi Irak Şiilerinin lideri Ayetullah el-Sistani'nin himayesinde Haşdi Şabi gibi Şii milisleri hükümet hizmetine almış, İran'ın Irak ve Suriye operasyonlarını yürüten General Kasım Süleymani ile de bugüne kadar uyum içinde çalışmıştır.

ABD ve Avrupa, Arap yarımadasının parçalı tutulmasında, Donald Trump'ın karşı yöndeki çıkışlarına rağmen, İran-mevcut Irak hükümeti yapısının önemli bir role sahip olabileceğine inanmakta, Irak hükümetini gelecekte İran'ın da etkisi dışına çıkarabilecek bir güce kavuşturmak için Kerkük ve diğer ihtilafli bölgelerin Irak hükümetine devrini önemli bulmaktadır.¹⁴

Sonuç ve Değerlendirme

Barzani, geleneksel duruşuyla, Batı'nın "modernleştirmek" ve -mutlak bir itaati aşarak- kendi çıkarları açısından adeta militanlaştırmak istediği Kürtlerin başkanlığı için uygun bulunmamaktadır. Irak hükümeti, mevcut yapısıyla ABD'nin Irak'taki varlığı ve Arap yarımadasındaki politikaları için sadık bir işbirlikçi olarak görülmekte, Kürtlere tercih edilerek güçlendirilmek istenmektedir.

ABD, Irak'la birlikte Suriye'de de Kürtleri "laik ve parçalayıcı" bir unsur olarak sistem içinde tutmak istemekte, onların içeride kalmasından yararlanarak bu bölgedeki varlığını sürdürmeyi planlamaktadır.

¹⁴<https://www.thetimes.co.uk/edition/world/secret-deal-suspected-over-fall-of-kirkuk-and-its-oil-hz0l69tsh> Erişim Tarihi: 17.10.2017

Hâlihazırdaki hâkim toplumları asli unsur olarak gören I. Dünya Savaşı sonrası yaklaşımı, ABD tarafından sınırların da korunmasıyla sürdürülmek istenmektedir. Buna karşılık ABD, Kürtlerin muhtariyetini var olan yerlerde güçlendirerek, bulunmayan yerlerde sağlayarak Kürtleri hâkim toplumların arkasında, onları Batı hizasında tutan ve Batı'ya karşı engelleyici bir rol oynayan bir konumda tutmak istemektedir.

ABD, laik bir unsur olacağına inandığı Kürtlerin Irak veya Suriye'de bağımsızlaşmasını bu ülkelerin laiklikten uzaklaşması konusunda riskli bulduğu gibi, bu ülkelerin iç sorunlar üzerinden karıştırılmasını engellemesi açısından da riskli bulmakta, mevcut koşullarda desteklememektedir.

Kürtlerin bağımsızlığına karşı çıkması, ABD'nin bölge ülkelerinin bütünlüğünden yana olduğu anlamına gelmemektedir. ABD, bölgenin kontrol edilebilir bir parçalılık içinde bulunmasından yanadır. ABD'nin, Suriye ve Irak'ta amacına ulaşması durumunda, Türkiye ve İran'da da kontrollü bir parçalılık için uğraşacağını söylemek yanlış bir görüş olmayacaktır.

Kerkük operasyonunun ABD'nin planlama ve desteğiyle yapıldığı kesinlik kazanmıştır ancak operasyon kararının 25 Eylül'den sonra alındığı ise kesin değildir. Barzani'nin, özellikle DEAŞ'la mücadeleye rağmen, Bölgesel Hükümetin silah alımlarının engellenmesinden yola çıkarak kararı önceki yıldan bu yana hissetmiş olması ya da karardan haberdar olmuş olması ve operasyona karşı referandum kartını öne sürmüş olması mümkündür. Ayrıca Kerkük'ün referanduma sonradan dâhil edilmesinin, Barzani'ye kurulmuş bir tuzak olması da ihtimaller arasındadır.

Yaşanan bu krizlerden sonra IKBY'de Kürt liderliği için yeni bir mücadelenin başlayacağı ve KYB ya da KYB-Goran ittifakının liderliğe geleceğine dair iddialar bulunmaktadır.¹⁵ Netice ne olursa olsun Batı'nın yönlendirmesi ile değil, Batı'ya rağmen referandum kararı alan Barzani'nin bu süreçten sonra Bölgesel Yönetim'deki konumunu koruması güçleşmiş, belki de imkânsızlaşmıştır.

¹⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/flas-analiz-kaybeden-barzani-ve-israil-kazanan-ise-40612976>
Erişim Tarihi: 17.10.2017